

**«ԱՅԼԵ՛ՎՍ ԵՐԲԵՔ.
ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻ ՊԱՐՏՎԵԼՈՒ
ԵՎ ՈՉ ՄԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ»**

**«НИКОГДА БОЛЕЕ.
АРМЕНИИ НЕ ДАНО ПРОИГРАТЬ НИ В ОДНОЙ ВОЙНЕ»**

**«NEVER AGAIN.
ARMENIA CAN NOT AFFORD TO LOSE ANY WAR»**

**ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ՎԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒՄ**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ
СИСТЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
IMPROVING INFORMATION SECURITY SYSTEM**

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ն Ա Կ

Լույս է տեսնում 1995 թվականից տարին չորս անգամ

1 (87). 2016

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Քոբանջյան Հ. Ս.
քաղաքական գիտությունների
դոկտոր (Ռ-Ռ), պրոֆեսոր,
Ռ-Դ Ռազմական գիտությունների
ակադեմիայի ընտրված
իսկական անդամ,
հակահարեկչության գծով
գիտական փորձագետ (ԱՄՆ)
(մայիսագահ)

Չիլինգարյան Գ. Ս.
(գլխավոր խմբագիր)

Ալեքսանյան Ա. Ջ.

Այդինյան Ռ. Ա.

Այվազյան Լ. Գ.

Ապրիամով Է. Ա.

Ավետիսյան Վ. Ն.

Դավթյան Ա. Մ.

Իսախանյան Մ. Ռ.

Խաչատրյան Կ. Ա.

Խաչատրյան Տ. Վ.

Խաչատուրով Յու. Գ.

Ղահրամանյան Ա. Բ.

Մարգարյան Վ. Հ.

Մարտիրոսով Լ. Ա.

Յալանուզյան Ա. Կ.

(գլխ. խմբագրի տեղակալ)

Յուլյան Ն. Ի.

Նազարյան Ա. Ս.

Շիրինյան Մ. Ա.

Պողոսյան Բ. Պ.

Սեդրակյան Ա. Գ.

Վարդանյան Ա. Գ.

Տեր-Գրիգորյանց Ն. Գ.

Տոնոյան Գ. Է.

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒՄ

Հ. Ս. Քոբանջյան, Ա. Վ. Արանեսյան, Տեղեկատվական անվտանգության հիմնախնդիրների ու գերակայությունների վերլուծությունը ՀՀ ազգային անվտանգության համատեքստում 9

Ա. Ն. Անդրոնյան, Ա. Կ. Յալանուզյան, Ռազմական գործողությունների տեղեկատվական ապահովման արդիական սկզբունքները, եղանակները և մեխանիզմները 21

Ռ. Ա. Այդինյան, ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության ապահովման որոշ հարցեր 33

Ա. Հ. Գրիգորյան, Կիրեռանվտանգության տեղի ու դերը տեղեկատվական անվտանգության համակարգում 48

Վ. Հ. Մարգարյան, Բացասական տեղեկատվական-հոգեբանական ներգործությանը հոգեբանական հակազդեցության հարցի շուրջ 56

Ա. Գ. Վաղարշյան, Ռազմական և դիվանագիտական գաղտնիքի պահպանության կազմակերպական-իրավական միջոցները Հայաստանի Առաջին Հանրապետության խորհրդարաններում . . 67

ՊԱՐԵՆԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Ջ. Ա. Թադևոսյան, ՀՀ պարենային անվտանգության ապահովման որոշ խնդիրների շուրջ 78

ՔԱՂԱՔԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կ. Ա. Գալրյան, «Հակադրահայաց վերլուծությունը»՝ որպես պաշտպանական-անվտանգային համակարգերի գնահատման մեթոդ 85

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Հ. Մ. Գրիգորյան, Ձիմված հակամարտության կողմերի կատարած պատերազմական հանցագործությունների քննությանը խոչընդոտող գործոններ 91

ՈԱԶՄԱԿԱՆ ՕԴԵՐԵՎՈՒԹԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մ. Վ. Եփրեմյան, Ա. Լ. Հակոբյան, «Արզնի» օդանավակայանի շրջանի ամպամածության գնահատումը թռիչքների անվտանգության ապահովման համատեքստում 102

ԹԻՎՈՒՆՔԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄ

Ա. Ա. Մկրտչյան, Հայաստանի Հանրապետության Ձիմված ուժերում պարենային ծառայության վարած հաշվառումը ավտոմատացնելու պրոբլեմի շուրջ 110

ՈԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Հ. Վ. Նազարյան, Առաջին աշխարհամարտում 1918 թվականի մայիսյան հերոսամարտերի և Բաքվի պաշտպանության ռազմավարական նշանակության հարցի շուրջ 116

ՈԱԶՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Դ. Ս. Չիլինգարյան, Ռազմագիտական ոլորտում հայերենի տերմինաշինության որոշ հարցեր 126

ԳԻՏԱԽՈՐՀՐԴԱՏՎԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

- Ռ. Վ. Աղոլումցյան, հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, պրոֆեսոր,
 - Ն. Հ. Առաքելյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Լ. Ս. Արզումանյան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր,
 - Գ. Ե. Բաղդասարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Ս. Ա. Գալստյան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Ս. Գ. Գալստյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Հ. Ա. Գևորգյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Կ. Ս. Դանիելյան, կենսաբանական գիտությունների թեկնածու, աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր,
 - Բ. Ն. Հարությունյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Վ. Մ. Հարությունյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Հ. Հ. Մաթևոսյան, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
 - Ա. Հ. Մանթաշյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Մ. Մ. Մարգարյան, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Է. Գ. Մինասյան, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Մ. Մ. Միրիջանյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Կ. Ս. Մոսոյան, տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Յու. Ս. Չիլինգարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Հ. Յ. Մայադյան, աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Ռ. Ա. Սաֆրասարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Ա. Հ. Մինոնյան, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
 - Հ. Ս. Միսակյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

ԶԻՆՎԱԾ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԵՐԻ ԿԱՏԱՐԱԾ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՔՆՆՈՒԹՅԱՆԸ ԽՈՉԸՆԴՈՏՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ

Հ. Մ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, արդարադատության զննապետ, իրավաբանական
գիտությունների թեկնածու, ՌԴ ՊՆ Ռազմական համալսարանի
քրեագիտության ամբիոնի դոկտորանդ

Զինված հակամարտության կողմերի պատերազմա-
կան հանցագործությունների քննությունը, որպես կա-
նոն, կատարվում է հենց այդ մարտական գործողու-
թյուններով պայմանավորված մարտական իրադրության
պայմաններում: Այդ իրադրությունը, ազդելով կենսա-
գործունեության բոլոր ոլորտների վրա և կյանքի կոչե-
լով զանազան արտակարգ միջոցառումներ (ռազմական
կամ արտակարգ դրություն և այլն), ներգործում է նաև
պատերազմական հանցագործությունների քննության
կազմակերպման վրա՝ պայմանավորելով մարդկային
գործունեության տվյալ ոլորտում այն յուրահատուկ կա-

յուն կապերի, կախումների, հարաբերությունների և միտումների ձևավորումը,
որոնք էլ հանդես են գալիս որպես քննության օրինաչափություններ: Ուստի
կարելի է պնդել, որ գոյություն ունեն զինված հակամարտության շրջանում կա-
տարված պատերազմական հանցագործությունների քննության յուրահատուկ
օրինաչափություններ: Սույն հոդվածում մենք, ի տարբերություն նախորդ տե-
սական-վերլուծական հոդվածներից¹, շեշտը կդնենք հարցի զուտ գործնական
մեթոդաբանական կողմերի ուսումնասիրության և համապատասխան առաջար-
կությունների մշակման վրա:

Զինված հակամարտության շրջանում քրեական արդարադատության մար-
մինների աշխատանքի կազմակերպումը դժվարացնում են մարտական իրա-
դրության մի շարք բացասական գործոններ, որոնք ազդում են պատերազմական
հանցագործությունների հայտնաբերման, քննության և բացահայտման վրա:
Հարկ է նշել, որ պատերազմական հանցագործությունների քննության կազմա-
կերպման վրա ազդեցություն է գործում նաև զինված հակամարտության բնույթը՝
միջազգային կամ ներքին, սակայն այդ մասին մենք արդեն խոսել ենք², ուստի
այստեղ այդ հարցն այլևս չենք արծարծի:

¹ Տես Հ. Մ. Գրիգորյան, Միջազգային իրավաբանական պրակտիկայում զինված հակա-
մարտությունների մեկնաբանումը և դրանց համակարգման նկատմամբ մոտեցումները: «ՀԲ»,
2015, հմ. 3, *նույնի*՝ Զինված հակամարտության բնույթը և դրա նշանակությունը միջազգային
մարդասիրական իրավունքի նորմերի կիրառման ծավալի որոշման համար: «ՀԲ», 2015, հմ. 4:

² Տես Հ. Մ. Գրիգորյան, Նշ. աշխատություններ:

Ճանաչված ռուս քրեագետ Ս. Վ. Մալիկովի կարծիքով՝ կա զինված հակամարտության շրջանում կատարված հանցագործությունների քննության կազմակերպման և մեթոդիկայի վրա զինված հակամարտությամբ պայմանավորված բացասական գործոնների երկու տեսակի ազդեցություն. առաջինը՝ կազմակերպման ու մեթոդիկայի վրա անմիջական ներգործություն, երկրորդը՝ ներգործություն հանցագործությունների այն հատուկ բնույթի միջոցով, որը դրանցից շատերը ձեռք են բերում զինված հակամարտության շրջաններում:

Պատերազմական հանցագործությունների քննություններին խոչընդոտող ապակառուցողական գործոնները որոշելիս մենք կփորձենք հնարավորինս զերծ մնալ դրանց քաղաքականացումից՝ կապված միջազգային քննչական և արդարադատության մարմինների աշխատանքի յուրահատկությունների հետ: Թեև միջազգային-իրավական պրակտիկան և քաղաքականությունը խիստ փոխկապված երևույթներ են, սակայն նման մոտեցումը մեզ չի թվում արգասաբեր և հեռանկարային:

Մասնագիտական գրականության վերլուծությունը, ինչպես նաև Միջազգային քրեական դատարանի, Նախկին Հարավսլավիայի համար և Ռուսանդայի գործով միջազգային քրեական տրիբունալների գործունեության ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս առանձնացնելու մեր կարծիքով այն հիմնական բացասական գործոնները, որոնք ռազմական հակամարտության շրջաններում ձեռք բերված հատուկ բնույթի միջոցով ազդեցություն են գործում պատերազմական հանցագործությունների քննության վրա և, միևնույն ժամանակ, նպաստում պատերազմական հանցագործությունների կատարմանը.

ա) զինված հակամարտության ծագման պատճառները, հանցագործությունների կատարմանը նպաստող զինված հակամարտության էությունը և զինված հակամարտության նպատակների ճապաղ որոշարկվածությունը,

բ) այն, որ քաղաքական գործիչները չեն ցանկանում պահպանել ՍՄԻ-ի նորմերը կամ անտեսում են դրանք,

գ) հակառակորդի դիվայնացումը, մարդկային հատկանիշներից զրկումը և նրան ատելություն առաջացնող գծերի վերագրումը,

դ) զինված հակամարտության մասին ոչ բավարար օբյեկտիվությամբ տեղեկատվությունը, կողմերի փոխադարձ անվստահությունը և չսպացուցված, երբեմն նաև անհեթեթ մեղադրանքները, աշխարհի առաջատար պետությունների միջև լարվածությունը,

ե) հասարակության վառ արտահայտված անհամերաշխությունը և կողմնակցությունը հակամարտության որևէ կողմին,

զ) իր հանցավոր գործողություններն ստեղծված հանգամանքներով ու ռազմական անհրաժեշտությամբ, հակառակորդի նախընտրած գործողություններով արդարացնելու և օբյեկտիվորեն անօրեն գործողությունները որպես միանգամայն իրավաչափ ներկայացնելու ձգտումը,

է) զինված հակամարտության կողմերի կատարած պատերազմական հանցագործությունների հետևանքով հասարակությանն սպառնացող վտանգի աճումը,

ը) պատերազմական հանցագործությունների հետևանքների շարունակական ծանրացումը,

թ) այնպիսի հանցագործությունների կատարումը, որոնք վնաս են պատճառում զինված հակամարտության հետևանքով ծագած յուրահատուկ իրավահարաբերություններին,

ժ) հակամարտող կողմի նկատմամբ վրեժխնդրությամբ թելադրված բռնի հանցագործությունների կատարումը, բռնության անընդհատ աճումը, ԽԿՊԱԿ-ի հանցագործություններից տուժած անձանց ներքաշումը վրեժխնդրության արատավոր շրջան,

ժա) պատերազմական հանցավորության մակարդակի կախումը զինված հակամարտության տևողությունից, ինտենսիվությունից, ժամանակային, տարածքային ու տնտեսական մասշտաբներից, խոցիչ ազդեցությունից, պատերազմական հանցագործությունների մասշտաբներից, զոհվածների թվից, հակամարտության հետևանքով ստեղծված իրավիճակներից բխող ապրումների մակարդակից,

ժբ) հազարավոր մարդկանց մասնակցությամբ կատարվող պատերազմական հանցագործությունների շատ լայն մասշտաբները և հանցավորության մակարդակի մշտական աճումը,

ժգ) պատերազմական հանցավորության արձագանքումը ռազմական հաջողություններին կամ անհաջողություններին,

ժդ) ծածուկ (լատենտային) հանցավորության բարձր մակարդակը,

ժե) մեղմասությունների օգտագործմամբ արտահայտությունների գործածումը (այդպիսիք են՝ ոչնչացում, վիրաբուժական հարված, մաքրում, ձեռնարկում, նշանակետի խոցում, օպերացիա և այլն),

ժզ) այն հանգամանքը, որ հակամարտող կողմերի կոմբատանտները չունեն ՄՄԻ-ի նորմերի գծով պատշաճ պատրաստում, զինծառայողներն ունեն ցածր մակարդակի իրավագիտակցություն, հրամանատարությունը չի վարում անհրաժեշտ տեղեկատվական քաղաքականություն, բարձրագույն հրամանատարությունը չի տալիս այնպիսի հրամաններ, որոնցով պահանջվեն ՄՄԻ-ի նորմերի կատարումն ու պահպանումը, նշված հրամանների չկատարման դեպքում կոմբատանտների նկատմամբ չեն կիրառվում արդյունավետ պատժամիջոցներ, կան ազգային ՔՕ-ի նորմերից անտեղյակություն և ՄՄԻ-ի նորմերի պահանջները խախտելու համար անպատժելիության մեջ համոզվածություն,

ժէ) սոցիալ-հոգեբանական և անձնային բնույթի պատճառները, որոնք արտահայտվում են մարդու՝ որպես աստիճանակարգային համակարգի տարրի վրա խմբի ազդեցության ձևով, և բարոյական ինքնամեկուսացումը (որպես կանոն, կոմբատանտները հակված են խմբային կոնֆորմիզմի (հարմարվողականության) և հեղինակություններին ենթարկման, ինչը արտահայտվում է ապամահատականացման, անկախության կորստյան, իր զինվորական ստորաբաժանման կողեկտիվ պատասխանատվության մեջ անհատական պատասխանատվության տարբայրման ձևով),

ժը) զգալի թվով հանցագործությունները, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կապված են այն բանի հետ, որ հակամարտող կողմերն ունեն գեներ, ինչպես նաև պատերազմ վարելու ժամանակակից մեթոդներն ու միջոցները, որոնք հնարավորություն են տալիս սպանելու հեռակառավարման միջոցով (բազմաթիվ հետազոտություններ վկայում են, որ մարդը դժվարանում է մոտ տարածությունից սպանել իր նմանին, ինչի համար անհրաժեշտ է հատուկ պատրաստում),

ժթ) հանցագործությունների կատարումը ակոհողի, քննանյութերի ազդեցությամբ կամ այն, որ կոմբատանտներն օգտագործում են տարբեր քիմիական-դեղաբանական պատրաստուկներ (օրինակ՝ դեքստրամֆետամին),

ի) ոչ բավարար քարոզչական գործունեությունը և հասարակության, պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց իրազեկումը՝ նպատակաուղղված ՄԲԳ գործունեության ու մանդատի, Հռոմի ստատուտի համաձայն՝ տուժածների իրավունքների լուսաբանմանը, ներառյալ՝ վնասի հատուցման համար հայց ներկայացնելու և այդ գործերով դատաքննություններին մասնակցելու նրանց իրավունքը, զոհերի եզրահանումը (մարզինալացում) և պիտակումը:

Ըստ էության, զինված հակամարտության կողմերի կատարած պատերազմական հանցագործությունները քննելու համար վերը նշված բացասական գործոնների հետևանքների վերացման կամ նվազարկման նպատակով անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել ՄՄԻ-ի նորմերի խախտումների կանխման գործում տեղեկատվական քաղաքականության ու ռազմավարության արդյունավետության մեծացման և ՁԼՄ-ների միջոցով զանգվածային լուսաբանման ուղղությամբ:

Պատերազմական հանցագործությունների քննության կազմակերպման և մեթոդիկայի վրա անմիջականորեն ներգործող օրյեկտիվ բնույթի հիմնական բացասական գործոններ պետք է համարել.

ա) օպերատիվ իրադրության արագ փոփոխումը,

բ) զորամասերի և ստորաբաժանումների հաճախակի վերադասակարգումը,

գ) մարտական գործողությունների հետևանքով վկաների, տուժողների, կասկածյալների, մեղադրյալների մահը, վիրավորումը և գերեվարումը,

դ) դեպքի վայրում իրադրության փոփոխությունը ռմբակոծման, հրետանային կամ ակամամետային կրակակոծության, հակառակորդի կողմից տարածքի ժամանակավոր գրավման հետևանքով,

ե) դեպքի վայրի ակամապատումը, դիպուկահարական կրակակոծումները, հաղորդակցման ուղիներում կազմակերպված դարանները և այլն,

զ) պատերազմական հանցագործությունները ազգային մակարդակով քննելու համար քաղաքական ներգործությունից անկախ, իրական, արդյունավետ մեխանիզմ չլինելը,

է) զինված հակամարտության կողմերին հպատակ անձանց պատասխանատվության ենթարկելը,

ը) պատերազմական հանցագործությունների քննության քաղաքականացումը և այն, որ քննությունը վերաբերում է միևնույն ժամանակ և՛ իրավական, և՛

քաղաքական ոլորտներին, շոշափում է ինչպես ազգային ինքնիշխանության, այնպես էլ միջազգային պատասխանատվության շահերը,

թ) ՄԶԳ-ի և քրեական հետապնդում ու արդարադատություն իրականացնող ազգային մարմինների հետաքննությանը քրեական գործերի քննչական ենթակայության և ընդդատության անորոշությունը (միևնույն գործերը կարող են հետաքննվել ինչպես ներպետական, այնպես էլ ՄԶԳ մակարդակով, ինչը կարող է առաջացնել փաստերի տարաբաշխվածություն՝ դրանով իսկ ՄԶԳ-ին դրդելով իր ձեռքում կենտրոնացնելու ամբողջ տեղեկատվությունը և ըստ այդմ հաստատելու ապացույցների նկատմամբ «մենաշնորհ»),

ժ) քանի որ չկա համապատասխան փոխակերպված (ինպլեմենտացիոն) օրենսդրություն* և ազգային օրենսդրությունների սահմանադրական, քրեական, դատավարական և այլ նորմեր ՄԶԳ Հռոմի ստատուտի հետ անհամատեղելի են (օրինակ՝ էքստրադիցիան և մեղադրյալ կամ կասկածյալ քաղաքացիների հանձնման արգելվածություն, պաշտոնատար անձանց անձեռնմխելիություն, ՄԶԳ իրավասությանը ենթակա բոլոր արարքների չորոշարկվածություն, ազգային, տարածաշրջանային ու միջազգային մակարդակներում փոխլրացման և «*ne bis in idem*» սկզբունքների կիրառման մեխանիզմների չկարգավորվածություն, ներման ներպետական մեխանիզմի յուրահատկություն), ուստի քրեական արդարադատության ազգային մարմինները չեն կարող արդյունավետ կերպով օգտագործել իրենց ներուժն այն պարտավորությունները կատարելու համար, որոնք նախատեսված են ՄԶԳ իրավասությանը ենթակա պատերազմական հանցագործությունների քննության և դրանց համար անձանց քրեական հետապնդման վերաբերյալ ՄԶԳ Ստատուտի 17-րդ հոդվածով,

ժա) չկան ՄԶԳ և քրեական պատերազմական հանցագործությունների քննություն վարող արդարադատության ազգային մարմինների միջև փոխգործության մեխանիզմներ այն դեպքերում, երբ առաջանում է հաղթող կողմի կամ հակառակորդի տարածքում գտնվող ապացույցներից օգտվելու խնդիր, և անհրաժեշտ է լուծել մի շարք «օպերատիվ-տեխնիկական հարցեր», որպեսզի քրեական արդարադատության մարմիններին տրվի քննություն վարելու հնարավորություն (անհրաժեշտ փաստաթղթերից և արխիվներից օգտվելու, վկաներին հարցաքննելու, դեպքի վայրերը զննելու, զանգվածային թաղումների վայրերի էքսգումացիայի իրավունք և այլն). նման «օպերատիվ-տեխնիկական հարցերի» լուծման մեխանիզմները առավելապես քաղաքական են կամ լավագույն դեպքում ոչ լիովին իրավական,

ժբ) բյուջետային դժվարությունները, որոնք պայմանավորված են հսկայական ֆինանսական ռեսուրսների անհրաժեշտությամբ, նյութատեխնիկական ծախսերով, այն մարմինների գործունեության բարձր արժեքով, որոնք ապահովում են

* Այն օրենսդրական ակտերի ամբողջությունը, որոնք ներպետական մակարդակով արտացոլում են տվյալ պետության ընդունած միջազգային պարտավորությունները՝ միջազգային իրավունքի նորմերը կոնկրետ եղանակներով փոխակերպելով ազգային իրավական համակարգի:

պատերազմական հանցագործությունների քննությունը և ապացույցների հավաքումը առանց պատերազմական հանցագործությունների բոլոր համապատասխան տարրերի համար էական ապացույցներից օգտվելու հնարավորության,

ժգ) հակամարտող կողմերի հրաժարումը արդարադատության մարմինների իրավական պահանջներին և մի շարք միջազգային-իրավական պահանջներին ու դրույթներին ենթարկվելուց,

ժդ) անբավարար դիվանագիտական սատարումը և ՄԲԳ-ի հետ համագործակցության վերաբերյալ պետության միջազգային պարտավորությունների կատարման ու պատերազմական հանցագործությունների քննությանը նրա աջակցության ապահովման նպատակով տվյալ պետության վրա միջազգային հանրության քաղաքական ճնշման ռեալ մեխանիզմներ չլինելը,

ժե) պատերազմական հանցագործությունների քննության հաջողությունների կախումը քաղաքական պայմաններից, պետությունների համագործակցությունից, պետությունները ղեկավարող և պետական քաղաքականությունն ուղղորդող ու վարող մարդկանց քաղաքական շահերից, «հաղթողների բարեհաճությունից» (հակամարտող կողմերը միշտ էլ ուզում են համոզված լինել, որ ՄԲԳ-ն կամ քրեական արդարադատության մարմինները կքննեն միայն այն պատերազմական հանցագործությունները, որոնք կատարել է հակառակորդը, և երբեմն ակնհայտորեն հասկացնում են, որ հակառակ դեպքում չեն համագործակցի),

ժզ) բարձրաստիճան օտարերկրյա գործիչների և դիվանագետների ցուցմունքների ապահովման դժվարությունները,

ժէ) այն հանգամանքը, որ չկան վկաների պաշտպանության, նրանցից ցուցմունքներ վերցնելու համար ՄԲԳ անվտանգ տեղավորվելու մեխանիզմներ,

ժը) պատերազմական հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական մորմների բարձր մակարդակի բլանկետայնությունը, դրանց հետաքննության մեթոդիկաների զանազանությունը, քննչական գործողությունների, մարտավարական համակցությունների և մարտավարական օպերացիաների լայնամասշտաբությունը,

ժթ) ժամանակի սահմանափակության պայմաններում զինված հակամարտության տարրեր շրջաններում կատարված պատերազմական հանցագործությունների միաժամանակյա և առանձին դեպքերով քննություն կազմակերպելու անհնարինությունը:

Մեր կարծիքով՝ զինված հակամարտության կողմերի կատարած պատերազմական հանցագործությունների քննության համար վերը թվարկված բացասական գործոնների հետևանքները նվազարկելու կամ վերացնելու նպատակով անհրաժեշտ է.

ա) վերացնել պատերազմական հանցագործությունների քրեականացման ոլորտում ազգային օրենսդրությունում եղած բացերը,

բ) ձեռնարկել ազգային իրավական համակարգում ՄԲԳ- Հռոմի ստատուտի դրույթների ներառմանն ուղղված համալիր միջոցառումներ, առաջին հերթին՝ սահմանադրական, նյութական և դատավարական իրավունքի ոլորտում,

գ) վերացնել քրեական արդարադատության ազգային մարմինների և ՄԲԳ համագործակցության հարցերի իրավական կարգավորման ոլորտում եղած բա-

ցերը՝ ՄԲԴ-ի հետ համագործակցության հատուկ կառավարական հաստատության ստեղծմամբ կամ ազգային համակարգողների նշանակմամբ,

դ) ընդունել ՄԲԴ-ի հետ համագործակցության մասին առանձին հատուկ օրենք, ընդամին ըստ այդ օրենքի՝ ոչ մի տեղական օրենք չպետք է խոչընդոտի տվյալ համագործակցությանը: ՄԲԴ-ի հետ համագործակցությունը չպետք է դառնա բանակցությունների առարկա, իսկ այդպիսի համագործակցության պայմանները չեն կարող որոշվել ազգային կառավարությունների ցանկություններով կամ հաղթողների կամքով,

ե) քրեադատավարական օրենսդրության մեջ կատարել փոփոխություններ՝ քրեական գործերի հետաքննության առաջնահերթության որոշման կարգի սահմանմամբ, քննչական ենթակայության և ընդդատության (թե որ գործերն է հետաքննելու ՄԲԴ-ն, իսկ որոնք՝ քրեական արդարադատության ազգային մարմինները), դատավարական հարկադրանքի միջոցների ընտրության և կիրառման, ՄԲԴ-ին տեղեկույթի ու ապացույցների փոխանցման և վկաների տեղափոխման, կասկածյալների հանձնման, արխիվային և այլ փաստաթղթերի ծանոթանալու կամ օգտագործելու թույլտվության ստացման, ՄԲԴ-ի կողմից իր իրավասությունների իրականացման ու ՄԲԴ-ի հետ համագործակցության ամրապնդման արդյունավետ ապահովման հետ կապված այլ հարցերի լուծման կարգի որոշմամբ, ինչպես նաև սահմանել այնպիսի մեխանիզմ, որը ՄԲԴ-ին հնարավորություն տա միջազգային քննչական մարմինների կողմից անձին մեղադրանք առաջադրելուց հետո գործը հանձնելու ազգային մարմիններին՝ հետագա քննություն կատարելու համար,

զ) վավերացնել ՄԲԴ- արտոնությունների և անձեռնմխելիության մասին Պայմանագիրը,

է) ստեղծել «համատեղ օպերատիվ-քննչական խմբերի» հաստատություն, այսինքն՝ համապատասխան միջազգային պայմանագրերի հիման վրա պատերազմական հանցագործությունների քննության համար ստեղծել ՄԲԴ աշխատողների և քրեական արդարադատության ազգային մարմինների աշխատողների համատեղ օպերատիվ-քննչական խմբեր՝ ռոմանո-գերմանական և անգլո-սաքսոնական իրավունքի համակարգերի միջև հաշվեկշռի պահպանմամբ, և այլն:

Պատերազմական հանցագործությունների քննության կազմակերպման վրա ազդող սուբյեկտիվ բնույթի հիմնական բացասական գործոնների թվին են դասվում՝

ա) պատերազմական հանցագործությունների քննության քաղաքականացումը,

բ) հակամարտության կողմերից միայն մեկի նկատմամբ կատարված պատերազմական հանցագործությունների քննությունը,

գ) հակառակ կողմի գործողությունների հետ անիրավաչափ համեմատությունները և պատերազմական հանցագործությունների համար քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու նպատակով որպես «հակառակ կողմի նկատմամբ հակաիրավական գործողություններ կատարելու իրավունքի հիմնավորում» այսպես կոչված «թափված արյան» գործոնի կիրառումը, թյուր հասկացված «արդարության զգացումը», որի ազդեցությամբ մարտական գործողություններին անմի-

ջականորեն չմասնակցած դատախազաքննչական կորպուսի աշխատողները անհիմն կերպով մեղադրվում են «վախկոտության» մեջ,

դ) պատերազմական հանցագործությունների՝ ազգային մակարդակով քննության և հակառակ կողմի անձանց նկատմամբ կատարված պատերազմական հանցագործությունների համար տվյալ երկրում տեղի ունեցող դատավարության պատճառով բնակչության ցասումի հնարավոր բռնկումը, համընդհանուր հիստերիան և քրեական արդարադատության մարմինների նկատմամբ թշնամանքը, ինչը կհանգեցնի ՄԶԴ և քրեական արդարադատության ազգային մարմինների նշանակության նվազմանը, գործունեության խաթարմանը, աշխատանքի արդյունքների վարկաբեկմանը, փաստերի խեղաթյուրմանը, քննության՝ որպես չարիքի մարմնավորմանը, ամբաստանյալների՝ հասարակայնությանը որպես անարդարացի կերպով հետապնդումների ենթարկված հերոսների ներկայացմանը,

ե) ՄԶԴ հեղինակագրկվածությունը, դատավարության ոչ բավարար թափանցիկությունը և ՄԶԴ դատախազի քննչական քաղաքականության որոշ կողմերի ոչ միանշանակությունը, մասնավորապես՝ հետաքննության անցկացման համար գործերի ընտրության չափանիշների որոշման հարցում,

զ) հակառակորդի կողմից պատերազմական հանցագործությունների կատարումը «բեմարկելու» փորձերը,

է) հրամանատարական կազմի հակազդեցությունը քննությանը,

ը) ձեռքակալման պահին կասկածյալի, մեղադրյալի կամ նրա ծառայակիցների հնարավոր զինված դիմադրությունը,

թ) մեղադրյալների, կասկածյալների, տուժողների, վկաների և այլ անձանց մարտական և այլ հոգեկան խոցումների հնարավորությունը,

ժ) առանձին ղեպքերում իրավաբանական օգնություն ցուցաբերելու համար փաստաբանների կամ պաշտպանների ներգրավման անհնարիներությունը և այլն,

ժա) քրեական արդարադատության մարմինները զինված հակամարտության շրջաններում պատերազմական հանցագործությունների քննության գործնական փորձ չունեցող դատախազաքննչական աշխատողներով կամավոր-հարկադրական «ավրալային» եղանակով համալրելու կարգը,

ժբ) զինված հակամարտության շրջաններում քրեական արդարադատության մարմինների դատախազաքննչական աշխատողների գտնվելու կարճաժամկետությունը,

ժգ) քրեական արդարադատության ազգային մարմինների դատախազաքննչական կորպուսի աշխատողների հաստիքակազմի համալրված չլինելը,

ժդ) այն, որ դատախազաքննչական ապարատի մի շարք աշխատողներ չեն հասկանում հետաքննության նպատակները, խնդիրները, մարտավարությունը և ռազմավարությունը, ինչն ի վերջո կարող է հանգեցնել ժամանակի և ուժերի անիմաստ վատման,

ժե) քննության ռազմավարության ընտրության գործում յուրաքանչյուր քննչական բրիգադի ինքնուրույնությունը, ընդհանուր ռազմավարություն, կենտրոնացված արխիվ, նյութերի մշակման արդյունավետ վերլուծական ծառայություն չլինելը,

ժզ) որոշ կարևոր վկաների (քաղաքական գործիչներ, դիվանագետներ, հետախույզներ, ներքին անվտանգության ծառայության աշխատողներ և այլն) ոչ հմուտ հարցաքննումը,

ժէ) տվյալ կարգախմբի քրեական գործերի հետաքննության դանդաղընթացության պրոբլեմի ղվարլուծելիությունը, ինչի հետևանքով դրանք կարող են զերազանցել բոլոր ողջամիտ ժամկետները, ինչպես նաև մեղադրյալներին կալանքի տակ պահելու երկարատև ժամկետները,

ժը) սահմանափակ ժամանակի պայմաններում քննվող գործերի մեծ թիվը:

Ամփոփելով մասնագիտական գրականության մեջ եղած տեղեկությունները, միջազգային առյանների գործունեության փորձը և մեր անձնական մասնակցությունից քաղված դասերը՝ կարծում ենք, որ վերը թվարկված բացասական գործոնների արդյունավետ չեզոքացման համար անհրաժեշտ է.

ա) դատախազաքննչական ապարատի կառուցվածքում կատարել կազմակերպական փոփոխություններ՝ ստեղծելով գործունեության հիմնական ոլորտների գծով ըստ կոնկրետ ուղղությունների բաժիններ, օրինակ՝ քննության բաժին, մեղադրանքի բաժին, կառավարության անդամների դեմ հարուցված գործերի բաժին, զինվորականների դեմ հարուցված գործերի բաժին, սադրիչների և հանցակիցների դեմ հարուցված գործերի բաժին, իրեղեն ապացույցների բաժին, զոհերի, վկաների և քննությունից թաքնվող անձանց որոնման բաժին և այլն: Նպատակահարմար է նաև նախատեսել փորձագետների, վերլուծաբանների, թարգմանիչների, փաստաբանների (պաշտպանների), քրեագետների և հետախուզական աշխատանքի փորձ ունեցող անձանց համար հաստիքներ: Կարծում ենք, որ հենց այդպիսի կառուցվածքով համակարգը կարող է առաջադրված խնդիրները կատարել սահմանափակ ժամանակում և արդյունավետ կերպով,

բ) հանցագործությունների հետաքննության կազմակերպման գործում կատարել կազմակերպական փոփոխություններ, ռեսուրսների ճիշտ բաշխում՝ գործերի նշանակալիությանը համապատասխան (այդ թվում՝ ըստ հիմնական և երկրորդական պատասխանատվություն կրող անձանց պատասխանատվության հատկանիշի), առաջնահերթության կարգով նախապատվություն տալ կարևորների, ինչը ամենևին էլ չի ենթադրում քիչ նշանակալիների անտեսում,

գ) համադասել տարբեր քրեական գործերի հետաքննությունը՝ կադրային ճգնաժամի պայմաններում կրկնորոշություններից խուսափելու և տեղեկույթի արդյունավետ փոխանակում ապահովելու նպատակով,

դ) ապահովել անկողնակալ և չեզոք հետաքննություն,

ե) կազմակերպել քննչական խմբերի հաճախելիության խիստ վերահսկողություն,

զ) սահմանել հետաքննության և ապացույցների հավաքման ընդհանուր դեկավարում՝ ըստ հրամանատրական աստիճանակարգության՝ վերևից ներքև:

Եվ այսպես. զինված հակամարտության կողմերի կատարած պատերազմական հանցագործությունները զինված հակամարտության շրջանում քննելու ժամանակ առաջ են գալիս օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բնույթի մի շարք բացասական գործոններ, որոնք, ձևավորելով յուրահատուկ պայմաններ, ամմիջական և միջ-

նորոգվող և ազդեցություն են գործում այդ քննության իրավական ապահովման, կազմակերպման ու մեթոդիկայի վրա: Միևնույն ժամանակ, հնարավոր է թվում առաջարկվող միջոցառումների իրագործմանը նվազեցնել կամ խալառ վերացնել այդ գործոնների բացասական ազդեցությունը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. *С. В. Маликов*. Расследование преступлений в районах вооруженного конфликта. М., 2005.
2. *С. В. Маликов*. Правовые и организационные основы расследования преступлений, совершаемых военнослужащими в районах вооруженного конфликта. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. М., 2004.
3. *К. Дель Понте*. Я и военные преступники. М., 2008.
4. «Римский статут Международного уголовного суда» ([http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)).
5. *Х. Даффи, Дж. Хастон*. Введение в действие Статута Международного уголовного суда: международные обязательства и проблемы национальных конституций (<http://www.hrights.ru/text/b16/Chapter23.htm>).

МЕЖДУНАРОДНОЕ ГУМАНИТАРНОЕ ПРАВО

ФАКТОРЫ, ПРЕПЯТСТВУЮЩИЕ РАССЛЕДОВАНИЮ ВОЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ ПРОТИВОБОРСТВУЮЩИМИ СТОРОНАМИ ВООРУЖЕННОГО КОНФЛИКТА

*Г. М. ГРИГОРЯН, полковник юстиции, кандидат юридических наук, докторант
кафедры криминалистики Военного Университета МО РФ*

РЕЗЮМЕ

Организации эффективной работы органов уголовной юстиции в районе вооруженного конфликта препятствует целый ряд факторов как объективного (быстрое изменение оперативной обстановки, частая передислокация воинских частей, гибель, ранение и пленение в ходе боевых действий свидетелей, потерпевших, подозреваемых и т. д.), так и субъективного характера (политизация расследования военных преступлений, расследование военных преступлений в отношении лишь одной из сторон конфликта, попытки инсценировок «совершения» военных преступлений противником, противодействие расследованию со стороны командного состава и т. д.).

Значительное негативное влияние оказывают и такие факторы, как нежелание соблюдать нормы Международного гуманитарного права со стороны политиков, взаимное недоверие сторон и оперирование набором бездоказательных обвинений в адрес друг друга, международная напряженность между ведущими странами мира, масштабность военных преступлений с участием тысяч людей и т. д.

Для эффективной нейтрализации подобных негативных факторов представляется целесообразным: ратификация Римского статута МУС, инкорпорация его положений в национальное законодательство, внесение организационных корректив в структуру прокурорско-следственного аппарата путем создания отделов по основным сферам деятельности и включением в их штаты опытных работников; правильное распределение ресурсов с учетом первоочередности ведения дел и определением степени ответственности; применение исключительных мер путем установления особых правовых режимов и т. д.

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

THE FACTORS IMPEDING THE INVESTIGATION OF WAR CRIMES COMMITTED BY THE WARRING PARTIES TO THE ARMED CONFLICT

*H. M. GRIGORYAN, Colonel of Justice, PhD in Law, Doctoral Student in Criminalistics,
Military University, Ministry of Defense, Russian Federation*

SUMMARY

The organization of efficient activities of the organs of criminal justice in the area of the armed conflict is impeded by a number of negative factors both of objective (the agility of operational situation; frequent redeployment of military units; death, wounding and capture of witnesses, victims, suspects in the course of combat operations, etc.) and subjective (politization of the investigation of war crimes; investigation of war crimes towards only one of the parties to the conflict, the attempts of pretending the “commitment” of war crimes by an enemy, resistance to the investigation on the part of the command staff, etc.) natures.

Such factors as the indisposition to observe the norms of the International Humanitarian Law by the politicians, mutual distrust of the parties and handling with a set of nonsubstantiated accusations towards each other, international tension between the leading countries of the world, large scale of war crimes with the involvement of thousands of people, etc., also exert considerable negative influence.

To effectively neutralize such negative factors it is deemed expedient to: ratify the Rome Statute of the International Criminal Court, incorporate its provisions in the national legislation; make organizational amendments in the structure of the prosecutor-investigating staff through the establishment of the divisions by main spheres of activity and inclusion of qualified workforce in their staffs; proper allocate resources with regard for the priority of business management and determining the degree of responsibility; apply exceptional measures by establishing special legal regimes, etc.